

ΓΟΥΣΤΑΒΟΥ ΓΚΕΪΓΕΡΣΤΑΜ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ : ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

17.—

Κ' ἐνῶ ἐκεῖνα μιλούσανε, ξαπλωμένη αὐτὴ τὰ κοίταζε δληώρα κι ἄκουγε τί λέγανε, σὰ νὰ χρειαζότανε καιρὸ γιὰ νὰ νοιώσῃ πὼς ἔλα ὅσα ἔβλεπε κι ἄκουγε εἶταν πραγματικότητα κι ὄχι φαντάσματα. Ἐπειτα τὰ πῆρε κοντὰ της καὶ τὰ καλονύχτισε μ' ἕνα φιλί.

— Τώρα θὰ γίνω γλήγορα καλὰ, εἶπε. Κι ἅμα ἔρθῃ τὸ καλοκαίρι, ὁ μπαμπὰς θὰ μᾶς φέρῃ ἔξω στὰ νησιά. Δὲ χρειάζομαι νὰ ξέρω ποῦ. Αὐτὸς ξέρεῖ καὶ τὰ ταχτοποιεῖ τόσο καλὰ γιὰ ὅλους μας.

Μ' ἕνα ἀλαφρό, εὐτυχισμένο χαμόγελο ἔκλεισε τὰ μάτια καὶ ξαπλώθηκε καλὰ γιὰ νὰ κοιμηθῇ. Ὅταν ὅμως συνόδεψα ὅξω τὰ παιδιὰ, φόρεσα τὸ παλτό μου καὶ κατέβηκα καὶ περπατοῦσα στοὺς ἴδιους δρόμους τοῦ κήπου, ὅπου εἶχαμε περπατήσει λίγη ὥρα πρὶν μὲ τὴ γυναικίκα μου. Εἶταν ἡσυχρ, ξάστερο ἀνοιξιὰτικο βράδι μὲ φιλὴ παγωνιά.

11

Αὐτὲς τίς μέρες, χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ τὸ ἐννοήσω πὼς καὶ γιατί, μοῦ ἦρθε συχνὰ στὸ νοῦ τὸ θαλασσινὸ ταξίδι, ποῦ κάμαμε μὲ τὴν Ἑλσα. Μοῦ ἦρθε μαζὶ μὲ τὴν ἀνάμνηση τοῦ βωδοῦ ἀγῶνα, ποῦ ἔκαμα νὰ τὴν καταφέρω νὰγαπήσῃ ἐκεῖνο ποῦ ἀγαποῦσα καὶ γώ. Κ' ἡ ἀνάμνηση πὼς τὸ κατώρθωσα κι ὥστόσο δὲν τὸ κατώρθωσα μ' ἐρέθιζε καὶ μ' ἀνησυχοῦσε μαζὶ.

Μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ ἐκεῖ ποῦ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς τίς μέρες καθόμουν καὶ κρατοῦσα τὸ χέρι τῆς γυναικίκας μου καὶ κείνη ἀγκουμποῦσε τὸ κεφάλι της στὸν ὦμο μου.

— Νὰ εἶμαι τόσο μακριὰ ἀπὸ σένα! εἶπε ἕνα βράδι. Νὰ εἶμαι τόσο μακριὰ! Εἴμουνα, γιατί νόμιζα πὼς ἤθελες νὰ μ' ἐμποδίσῃς νὰ πάω νὰ βρῶ τὸ Σβέν.

— Τώρα δὲν τὸ θέλεις πιά; εἶπα.

— Ὅχι, ὄχι, ἀπάντησε. Τώρα θέλω νὰ μείνω μαζὶ σου. Μοῦ ἦρθαν ὅμως ἐκείνον τὸν καιρὸ τόσο ἀσχημες καὶ μωρὲς ἰδέες.

Ἡ φωνή της ἔγινε ὅπως ἐνὸς παιδιοῦ, ποῦ ἔκαμε κάτι κακό, καὶ μ' ἔκαμε νὰ γελάσω ὅταν τὴν ἄκουσα.

— Ὅχι, μὴ γελάς, ξακολούθησε. Γιατί εἶναι ἀλήθεια πὼς πίστευα πὼς δὲ μὲ νοιώθεις καὶ τὸ εἶπα μάλιστα. Μπορεῖς νὰ μὲ συχωρέσῃς;

Μιλοῦσε τόσο σοβαρά, ποῦ μὲ συγκίνησε. Καὶ γιὰ νὰ μὴν τὴν ἐρεθίσω περσότερο, προσπάθησα νὰ τῆς ἀπαντήσω μ' ἕναν τόνο ὅσο τὸ δυνατὸ φαιδρότερο:

— Αὐτὸ εἶναι τὸ μόνο κρίμα, ποῦ ἔχεις στὴ συνείδησή σου;

— Ὅχι, ὄχι, εἶπε ἀπέναντί σου ὅμως δὲ γνωρίζω ἄλλο.

Καὶ ξακολούθησε, ἐνῶ μὲ πλησίασε περσότερο:

— Μὰ αὐτὸ εἶναι τὸ χειρότερο, ποῦ μπορούσα νὰ πῶ καὶ νὰ στοχαστῶ. Γιατί γνωρίζω πὼς κανέναν ἄλλο ἐξω ἀπὸ σένα δὲ μ' ἐνοιωσε. Κανέναν ἀπ' ὅλους μ' ὅσους μίλησα ὅταν αἰστανόμουνα τὸν ἑαυτό μου τόσο ἔρημο καὶ δυστυχισμένο καὶ πίστευα πὼς θὰ συντριφτοῦν ἔλα μέσα μου.

Ἐκεῖ ποῦ λέει αὐτὰ ἀνατριχιάζει καὶ βάζει τὸ χέρι της στὸ μέτωπο.

— Τώρα περάσαν αὐτά, λέει. Κι ἔλα εἶναι τόσο ἡσυχὰ καὶ καθαρά. Μὰ τώρα πρέπει νὰ μάθῃς καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα.

Κάθησε καὶ μὲ κοίταξε μ' ἕνα βλέμμα τόσο φωτεινὸ καὶ βαθύ, σὰ νὰ ἤθελε νὰ μὲ κάμῃ νὰ δῶ τὸ βάθος τῆς ψυχῆς της.

— Πρέπει νὰ μάθῃς ποιοὶ εἶταν τὸ χειρότερο ἀπ' ἔλα, εἶπε. Ὅταν γύριζα ἐδῶ μέσα καὶ συλλογιζόμουνα πὼς θὰ πέθαινα καὶ θὰ πῆγαινα κοντὰ στὸ Σβέν καὶ τὸ συλλογιζόμουν αὐτὸ ἔτσι, ὥστε νὰ νομίζω πὼς μοῦ ἔφευγες καὶ σὺ κι ὅλα μοῦ φεύγανε κ' ἡ γίς ἔμενε ἄδεια κ' ἔρημη— εἶχα τόσον τρόμο, τόσο φοβερὸν τρόμο. Γιατί πίστευα πὼς θὰρχόμουνα στὴν ἀνάγκη νὰ τὸ κάμω μόνη μου. Αὐτὸ εἶχανε τὸ χειρότερο ἀπ' ἔλα. Μὰ τώρα ξέρω πὼς δὲ θὰ χρειαστῇ νὰ τὸ κάμω ποτέ. Μοῦ τὸ ἔταξε ὁ θεός.

— Νομίζεις ὥστόσο πὼς θὰ μοῦ φύγῃς γλήγορα; εἶπα.

Ἀνατρίχιασα μὲ τὰ λόγια μου κ' αἰστανόμουν πὼς λίγο ἔλειψε νὰ μὴν μπαρέσω νὰ τὰ προσφέρω.

— Αὐτὸ δὲν τὸ ξέρω, εἶπε καὶ ξανακκούμπησε τὸ κεφάλι ἀπάνω μου. Ξέρω μόνο πὼς δὲ θὰ τὸ κάμω ποτέ μόνη.

Σώπασε καὶ δὲ βρήκα καὶ γώ λόγο νὰ τῆς ἀπαντήσω. Τὴν κοίταξα. Εἶτανε πάλι ἀπαράλλαχτη ὅπως τὰ εὐτυχισμένα χρόνια μας. Μοῦ φάνηκε σὰν ἀδρότερη καὶ νιότερη κ' ἡ γαλήνη, ποῦ εἶχε ἀπλωθεῖ στὴ θέση τῆς προτιγερνῆς της ζωηρῆς ἀνησυχίας, ἔδινε σὲ κάθε κίνημά της μιὰ κάποια στοργὴ γεμάτη ἐμπιστοσύνη, ποῦ μοῦ προξενοῦσε εὐτυχία μαζὶ καὶ πόνο.

Ὅταν πῆγε νὰ κοιμηθῇ καὶ μπῆκα νὰ τὴν καλονυχτίσω, μὲ κοίταξε μὲ τὸ ἴδιο φωτεινὸ καὶ βαθύ βλέμμα, ὅπως καὶ προτῆτερα:

— Πρέπει ἀκόμα νὰ λησμονήσῃς ποῦ σοῦ εἶπα πὼς μοῦ πῆρες τὴν πίστη μου, εἶπε. Γιατί δὲ μοῦ τὴν πῆρες. Ἐγὼ μόνο τὸ φαντάστηκα. Ὁ, φαντάστηκα πολλά. Ζοῦσα μέσα σὲ μιὰ φαντασία.

Τὸ πρόσωπό της πῆρε θλιβερὴ ἔκφραση κ' ἔφερε τὸ χέρι στὸ μέτωπο γιὰ νὰ τὴ διώξῃ.

— Δέ σοῦ τὴν πῆρα βέβαια, τῆς ἀπάντησα. Εἶναι ἀλήθεια. Ἐπρέπε ὅμως νὰ εἶχα νοιώσει πὼς ἐκείνο ποῦ πίστευες σοῦ εἶτανε πολύτιμο. Τόσο πολύτιμο ποῦ δὲν ἔπρεπε νὰ σὲ κάμω ποτὲ νὰ νομίσῃς πὼς εἶτανε δυνατό νὰ θέλω νὰ σὲ φέρω σ' ἄλλους στοχασμούς.

Ὅλο τὸ πρόσωπό της ἔλαμψε σὰ νὰ φωτίστηκε ἀπὸ φέγγος ἐσωτερικὸ καὶ μ' ἀδύνατη, κουρασμένη χαρούμενη φωνὴ μ' ἀγκάλιασε καὶ με καλονύχτισε.

Ἐσθῆσα τὸ φῶς κοντὰ στὸ κρεβάτι της κ' ἔφυγα σιγὰ ἀπὸ τὴν κάμαρα. Ἡ καρδιά μου εἶτανε γεμάτη εὐγνωμοσύνη γιὰ ὅλα ὅσα εἶπε. Εἶτανε σὰ νὰ μοῦ ἔδωσε ἓνα θησαυρὸ νὰ τὸν φυλάξω στὴν ἀνάμνηση.

Τὴν ἴδια στιγμή ποῦ συλλογίστηκα αὐτό, εἶδα καθαρά πὼς ἄρχισα κιόλα νὰ τὴ γυρεύω στὴν ἀνάμνηση. «Θὰ τὴ χάσω», συλλογίστηκα. Καὶ με ξάφνισμα παρατήρησα πὼς τώρα μποροῦσα νὰ κάνω τὴ σκέψη χωρὶς πίκρα, μόνο γιατί τώρα τὴν αἰστανόμουνά τόσο κοντὰ μου, ὥπως ποτὲ ἄλλη φορὰ. «Δὲ θὰ πεθάνῃ», συλλογίστηκα ἔπειτα ἀπὸ μιὰ στιγμή. «Θὰ ζήσῃ». Καὶ παρατήρησα τὴν ἀντιλογίαν στὴ σειρά τῶν στοχασμῶν μου.

Κάθησα στὴν κάμαρά μου καὶ προσπαθοῦσα νὰ διαβάσω. Μὰ εἴμουνα πολὺ συγκινημένος, πολὺ εὐτυχισμένος γιὰ τὸν παράξενο πλοῦτο, ποῦ μοῦ ἔλαχε. Κι ἄξαφνα θυμῆθην τὸ καλοκαίρι ποῦ εἴμαστε στὰ δυτικὰ ἀκρογιαλὶα κ' εἶδα τὴ γυναῖκα μου τὴ στιγμή, ποῦ εἶχε στρίψει σὲ με τὸ πρόσωπό της ἀπὸ τὸ παράθυρο ὅπου ἔτρεχε καὶ μ' ἔκμαε νὰ αἰστανθῶ πὼς κ' εἰ δυὸ εἴχαμε ἐνωθεῖ στὴν ἴδια ἀγάπῃ πρὸς τὴν ἀτέλειωτη θάλασσα, ποῦ δὲ γνωρίζει σύνορα. Ἰπῆρχε κάποια ὁμοιότητα μεταξὺ ἐκείνου ποῦ αἰστανθῆκα τότε καὶ κείνου ποῦ με γέμιζε τώρα μ' εὐτυχία κ' ἐλπίδα, καὶ τὴν ἴδια στιγμή μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ πῶς χρόνια ἔθρεφα τὸν πόθο τῆς θάλασσας.

Σὰν ὄραμα παρουσιάστηκε μπροστά μου μιὰ ἀνάμνηση, ποῦ τὴν εἶχα λησμονημένη πολὺν καιρό. Ἕνα παιδί στέκει σ' ἓναν ψηλὸ βράχο καὶ κοιτάζει πέρα τὴ θάλασσα. Ὁ βράχος εἶναι ἀπότομος καὶ κάτω ἀγριοδογγοῦν ἀφρισμένα τὰ κύματα. Τὸ παιδί ξεκούμπωσε τὸ φόρεμά του. Τὸ κρατεῖ τεντωμένο μετὰ τοῦ χέρια, ὥστε νὰ εἶναι σὰν παννὶ πλοίου. Τοῦ φαίνεται θεϊκὴ χαρὰ νὰ αἰστάνεται πὼς ἀντιστέκεται στὴν τρικυμία, ποῦ φοβερίζει νὰ τὸ γκρεμίσῃ ἀπὸ τὸ βράχο στὴ θάλασσα. Ἀπάνω στὴ χαρὰ του αὐτὴ τὸ ξαφνίζει μιὰ φωνή, ποῦ κράζει τὸνομά του μέσα στὸν ἄνεμο. Δυὸ χέρια δυνατότερα ἀπὸ τὰ δικά του τὸ ἀγκυλιάζουνε καὶ τὸ παίρνουνε μετὰ τὴν ἐπικίνδυνη θέσιν κ' ἀπὸ τὸ θέμα τῆς θάλασσας.

Τὸ παιδί εἶμαι γὼ ὁ ἴδιος καὶ χαμογελῶ μελαγχολικὰ μετὰ τὴν ἀνάμνηση, ἐνῶ περνοῦν οἱ νυχτερινὲς ὥρες χωρὶς νὰ τὸ νοιώθω καὶ κάθουμαι μόνος καὶ κοιτάζω σὲ κείνο, ποῦ μέλλει νὰ γίνῃ. Τώρα τὸ ἔχω φτάσει ἐκεῖνο ποῦ πιθυμοῦσε τὸ παιδί, μὰ ἡ τρικυμία μ' ἔχει φέρει μακρύτερα ἀπὸ ὅ,τι ἤθελα. Τώρα ἤθελα ἢ νὰ ἡσυχάζανε τὰ στοιχεῖα ἢ κάποιος δυνατότερός

μου νὰ μ' ἔβγαζε ἀπὸ τὸν κίνδυνο, ποῦ δὲν πίστευα ποτὲ πὼς θὰ τὸν φοβόμουν.

Μὰ ταυτόχρονα γνωρίζω πὼς αὐτὸ δὲ θὰ γίνῃ ποτέ. Καὶ μ' ἓνα αἶσθημα ντροπῆς καὶ φρίκης συλλογίζουμαι τὸν πόνο τῆς γυναίκας μου, ποῦ εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸ δικό μου.

12

Λίγες μέρες ὕστερα μοῦ τηλεφωνήσανε ἀπὸ τὸ σπίτι πὼς ἦρθανε ξαφνικὰ τῆς γυναίκας μου δυνατόι σπασμοί. Τὸ πρᾶμα εἶτανε σοβαρὸ καὶ με παρκαλέσανε νὰ γυρίσω γρήγορα στὸ σπίτι.

Τὴν ἴδια μέρα εἶχα ἀποχαιρετήσει τὸ πρωτὶ τὴν Ἑλσα, πρὶν νὰ φύγω γιὰ τὴν ἐργασία μου. Εἶτανε πρωτομαγιά καὶ μιλήσαμε πὼς μπορούσαμε νὰ τὴν κάμουμε νὰ περάσῃ εὐχάριστα γιὰ τὰ παιδιὰ, ὅπως τὸ συνηθίζαμε προτύτερα. Στὴν ἀρχὴ μοῦ εἶταν ἀδύνατο νὰ φαντασθῶ πὼς εἶταν ἀληθινὸ ὅ,τι ἔμαθα.

Ὅσο νὰ ἔρθῃ ἡ ὥρα, ποῦ ἔαφευγε τὸ τραῖνο, πῆγα καὶ ἀγόρασα λίγα φρούτα καὶ ἄλλα πράγματα, ποῦ χρειαζόντανε γιὰ τὴν χαρούμενη μέρα. Φυσικὰ θὰ εἶναι περαστικὸ τὸ πρᾶμα, ἔλεγα μετὰ τὸν ἑαυτό μου ἐκεῖ ποῦ καθόμουνα στὸ βαγόνι μετὰ τὰ πακέτα μου. Καὶ γιὰ νὰ περάσω γληγορότερα τὴν ὥρα, ἀνοιξα τίς ἐφημερίδες μου καὶ θέλησα νὰ διαβάσω. Στὴν ἀρχὴ τὸ κατώρθωσα, γιατί προσπάθησα νὰ πάρω τὸ πρᾶμα ὅσο τὸ δυνατό ἡσυχότερα, ὥστε νὰ μὴ με κυριέψῃ ἡ ἀγωνία, τουλάχιστο ὅσο εἴμουνα στὸ τραῖνο. Μὰ ὅσο περσότερο πλησίαζα στὸ σπίτι, τόσο περσότερο αἰστανόμουν πὼς μόνο ἡ ἀνησυχία μου εἶταν ἀφορμὴ σὲ ὅ,τι ἔκανα. Οἱ στοχασμοί μου δὲ θέλανε νὰ κολλοῦθῃσινε τὰ μάτια, ποῦ γλυστρεύσανε μηχανικὰ στίς στίγες τῆς ἐφημερίδας, καὶ γρήγορα παρατήρησα πὼς τὰ μάτια ζητοῦσαν ἀταχτὰ τὸ δρόμο τους ἀπὸ τὴν μιὰ στὴν ἄλλη στήλῃ. Αἰπλώσα τὴν ἐφημερίδα καὶ σὰν κεραυνὸς με τράνταξε ἡ σκέψη: «Πηγαίνεις σπίτι σου νὰ ῥῆς ἐκεῖνο ποῦ φοβήθηκες δὲν μπορείς νὰ ρηθῇς πὼς τὸ φοβήθηκες πάντα. Ποτὲ δὲν πίστεψες πὼς θὰ ζήσῃ. Ἦθελες μόνο νὰ γελάσῃς τὸν ἑαυτό σου. Τώρα σήμανε ἡ ὥρα καὶ δὲν τὴν ξεφεύγεις».

Μιὰ γαλήνη ἀφύσικη με κυρίεψε. Ἰσως νὰ εἶταν ἀφορμὴ πὼς τώρα εἶχα τὴ βεβαιότητα πὼς ὁ ἀγῶνας εἶτανε στὸ τέλος του. «Θέ μου, νὰ πεθάνῃ!» μουρμούρισα: «νὰ πέθαινε χωρὶς πόνους τουλάχιστο!» Κι ἀποροῦσα πάντα πὼς μποροῦσα νὰ εἶμαι τόσο ἡσυχος. Κοίταξα γύρω μου, ἅμα σταμάτησε τὸ τραῖνο. Νόμισα πὼς θάρχότανε κάποιος νὰ με περιμένῃ, μὰ δὲν εἶτανε κανεὶς ἐκεῖ. «Τότε θὰ ζῇ ἀκόμα», συλλογίστηκα μετὰ τὴν ἴδια παράξενη ἡσυχία. Καὶ μιὰ στιγμή κατόπι συλλογίστηκα: «Ἰσως ἴσως ἴσως αὐτὸ νὰ εἶναι σημάδι πὼς τελειώσανε ὅλα. Θὰ στοχαστήκανε πὼς δὲν πρέπει νὰ ταραχτῶ ἐδῶ μπροστά σὲ ξένα μάτια». Μὰ καὶ μ' αὐτὴ τὴ σκέψη φύλαξα τὴν ἴδια παράξενη ἀπάθεια. Ἀρχισα νὰ βαδίζω ἀργὰ πρὸς τὸ σπίτι καὶ ἀνέβηκα με

δυσκολία τὸ λόφο. Νόμιζα πὼς τὴ βλέπω ἀκόμα στὸ παράθυρο, ὅπως τὴν εἶδα ὅταν πρωτοσηκώθηκε ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια τῆς. Ἀπάνω ἀπὸ τὸ μαῦρο φόρεμα, ποὺ φοροῦσε πάντα τώρα, εἶχε ριγμένο ἓνα ἀνοιχτό-χρωμο ἐπάνωφόρι καὶ τὸ παράθυρο εἶταν ἀνοιχτό. Ἐσκυβε κάτω κ' ἔνευε ἀνυπόμονη γιατί δὲν τὴν παρατήρησα ἀμέσως κ' ἔτρεμε ἀπὸ συγκίνηση γιὰ τὴ χαρά, ποὺ θὰ ἐνοιώθα βλέποντάς την πὼς σηκώθηκε καὶ πὼς μπορούσε νὰ περπατῇ μόνη. Ἡ ἀνάμνηση αὐτὴ μὲ κλόνησε καὶ κοίταξα μηχανικὰ ἀπάνω πρὸς τὸ παράθυρο, ἀν κ' ἤξερα καλὰ πὼς δὲ θὰ ἔστεκε κεῖ κανεὶς νὰ μὲ περιμένῃ.

Τότε μοῦ ἤρθε ἡ σκέψη: Περισσότερο ἀπὸ ἐνάμιση χρόνο τώρα τὴν περιμένεις νὰ πεθάνῃ καὶ τὴν ἔχεις κλάψει, σὰ νὰ εἶταν νεκρή. Τώρα δὲν μπορείς πιά νὰ αἰστανέσαι τίποτε. Ὁ πόνος ἔχει λιώσει μόνος του, ἔσθῃσε μέσα στὴν ἴδια του τὴ φλόγα κ' ἔμεινε μόνο ἡ στάχτη.

Ἐπειτα ἀπὸ λίγο εἶμυνα στὴν κρεβατοκάμαρα κ' εἶδα πὼς ἡ γυναίκα μου εἶταν ἀναίσθητη. Ἀκροάστηκα τὴν ἀναπνοή της. ἔπιασα τὸ χέρι της καὶ δοκίμασα νὰ τῆς μιλήσω. Ἐνοιωσα πὼς ὅλα εἶτανε μάταια καὶ κατέβηκα νὰ μιλήσω ὁ ἴδιος μὲ τὸ γιατρὸ στὸ τηλέφωνο, ὅχι γιατί πίστευα πὼς εἶταν ἀναγκαῖο, μὰ γιατί νόμιζα πὼς ἔπρεπε νὰ τὸ κάμω. Ὁ γιατρὸς ὑποσχέθηκε πὼς θὰ ἔρθῃ καὶ γὰρ ἀνέβηκα πάλι τὴ σκάλα, ὅπου ἄκουσα ἀπὸ τὴν ἀνοιχτὴ πόρτα τῆς κάμαρας τὴν ἀναπνοή τῆς γυναίκας μου, ποὺ φαινότανε πὼς αὐτὴ μόνη κυριαρχοῦσε στὸ σιωπηλὸ σπίτι.

Ἐκεῖ εἶδα τὸν Οὐλοφ, ποὺ ἔστεκε ἄφωνος στὴ σκάλα καὶ φαινότανε πὼς ἀκροαζόταν. Ἀγγιξα μὲ τὸ χέρι τὸν ὄμο του καὶ συλλογίστηκα νὰ περάσω χωρὶς νὰ σταματήσω. Μὰ τὸ παιδί μὲ κράτησε:

— Γιατί ρουχαλίζεις ἔτσι ἡ μαμά; εἶπε.

Κοκλίνητε, σὰ νὰ εἶπε κάτι ποὺ δὲν ἔπρεπε, καὶ δακρύμασε νὰ γελάσῃ χωρὶς νὰ τὸ κατορθώσῃ.

— Ἔτσι ἀκούγεται ἡ πνοή τοῦ ἀνθρώπου ὅταν πεθαίνει, εἶπα.

Τὸ παιδί δὲν ἔβαλε τὰ κλάματα. Κούνησε μόνο τὸ κεφάλι καὶ κοιτάζε ἄλλοι.

Τὸ περίμενε ὅπως καὶ γὰρ, συλλογίστηκα.

Καὶ τὴν ἴδια στιγμή εἶδα πόσο μικρὸς καὶ πόσο μεγάλος εἶταν ὁ Οὐλοφ.

Μοῦ φάνηκε σὰ νὰ ξέσπασε κάτι μέσα μου. «Ἐδῶ ἔχεις μπροστά σου τὸ χειρότερο ἀπ' ὅλα», στοχάστηκα, «ἐκεῖνο ποὺ δὲν τὸ συλλογίστηκες ἀκόμα. Τὰ παιδιά, τὰ παιδιά!» Κι ἄφρητα τὴ νοσοκόμα μόνη μὲ τὴν ἀρρωστη καὶ κατέβηκα κάτω μὲ τὰ παιδιά νὰ φάμε καὶ νὰ μιλήσω μαζί τους γιὰ ἔτι, ἐμελλε νὰ γίνῃ.

Πῶς μιλούσαμε μὲ τὰ παιδιά τὴν ἡμέρα αὐτὴ καὶ τίς ἀκόλουθες! Πῶς χαμηλώναμε τὴ φωνή μας ἀπὸ φόβο μὴν ταράξουμε καὶνὴν, ποὺ στὴν ἀκοή της δὲν μπορούσε νὰ φθάσῃ ἡχος πιά! Τὰ παιδιά μοῦ φαινότανε μεμιάς σὰ δυὸ συνομιληκοὶ μου, ποὺ τὰ αἰστανόντανε καὶ

τὰ ἐννοοῦσαν ὅλα. Δὲν το βρίσκανε διόλου παράξενο πὼς ἡ μαμά θὰ πῆγαινε νὰ βρῇ τὸ Στέν. Δὲν τὰ πείραζε διόλου ἡ ἰδέα πὼς ἡ μαμά ἔφευγε γιατί δὲν ἤθελε νὰ ζήσῃ. Δὲν τάνησυχόουσε καμιά θεωρία. Δὲν κρίνανε. Δὲ δοκιμάζανε νὰ ζητήσουν ἐκεῖνο ποὺ εἶτανε μονάχα ἀπλὸ καὶ μέγα. Ξέρανε μόνο πὼς ἡ μαμά ἤθελε νὰ πεθάνῃ καὶ νὰ τὰ παρατήρησῃ, αὐτὸ γινότανε μόνο γιατί εἶταν ἀρρωστη καὶ ἀδύνατη καὶ γιατί δὲν μπορούσε νὰ ζήσῃ. Ἀν τοὺς ἔλεγε κανεὶς πὼς μ' αὐτὸ ἡ μαμά τοὺς ἔδειχνε πὼς τὰγαποῦσε κείνα λιγότερο, θὰ γελοῦσαν ἢ θὰ θυμώνανε.

Τώρα μιλούσαμε γιὰ διάφορα πράγματα. ποὺ δὲν τὰ κουγα. Καὶ κεῖ ποὺ μιλούσαμε, ἄρχισε νὰ μοῦ ἔρχεται ὁ πόνος, ἔτσι σὰν ἀπὸ τὸ μακρὸς. Ἠξερα πὼς θὰ ἔφτανε τέλος, πὼς θὰ ἔφτανε μὲ ἀνακούφισι. Μὰ δὲν μπορούσε ἀκόμα νὰ νικήσῃ τὴ γαλήνη, ποὺ μὲ κυρίεψε καὶ ποὺ τὴ φύλαξε ἀκόμα καὶ ὅταν βγήκε ὁ γιατρὸς ἀπὸ τὴν κάμαρα τῆς ἀρρωστη καὶ μοῦ εἶπε ὅλα ἐκεῖνα, ποὺ τὰ γνώριζα πια.

Πρὶν ὅμως ἔρθῃ ὁ γιατρὸς, δυνατὲς κραυγὲς μὲ κάμανε νάνεθῶ στὴν κρεβατοκάμαρα. Ὅταν μῆλκα μέσα, εἶδα τὴ γυναίκα μου νὰ τρέμῃ ἀπὸ σπασμούς, ποὺ φαινότανε πὼς ἀρχίζανε ἀπὸ τὸ πρόσωπο καὶ ἀπλωόνταν ἀποκεῖ σὲ τρόπο ποὺ νὰ τῆς τρανταζοῦν ὅλο τὸ κορμί. Δὲν μπορούσαμε νὰ κάμουμε τίποτε. Κι ἀπ' ὅρα σ' ὅρα ξαναρχόντανε οἱ φοβερὲς προσβολές.

Ὁ γιατρὸς τίς ἡσυχάσε μ' ἐνέσεις κ' ἡ πρωτογενὴ γαλήνη ξαναῆρθε, ὅχι ὅμως κ' ἡ αἴσθησι. Ἡ ἀναίσθησι κράτησε σχεδὸν δυὸ μέρες. Ἀκατάπαυστα, γιὰ πολλή ὥρα καὶ ἀφοῦ πάσανε οἱ σπασμοί, μοῦ φαινότανε πὼς ἔδλεπα τὸ πρόσωπο τῆς παραμορφωμένο καὶ τὸ σῶμα τῆς νὰ τρέμῃ τόσο φοβερά. Καὶ θυμήθηκα τίς τελευταῖες στιγμὲς τοῦ Στέν. Ἠξερα πὼς εἶχα τότε δεῖ τὴν ἴδια εἰκόνα καὶ θυμήθηκα τὰ λόγια τῆς: «Σὰν πεθάνω, θὰ πεθάνω ὅπως ὁ Στέν». Θυμήθηκα πὼς εἶχα γελάσει μέσα μου ὅταν ἄκουσα τὰ λόγια αὐτά, τὰ πύρα σὰν ἔκφρασι τῆς μεγάλῃς τῆς νευρικότητος. Τώρα ποὺ ἀληθεύανε, δὲν μπορούσα νὰ τὰ βγάλω ἀπὸ τὸ νοῦ μου. Ποῦθε τὸ ἤξερε; Ἡ πὼς μπορούσε νὰ το λέγῃ μὲ τόση βεβαιότητα, ἀν δὲν ἤξερε τίποτε; Εἶτανε μιὰ ἀπλή σύμπτωση; Καὶ μπορεί νὰ λέγῃ κανένας σύμπτωση, ἐπεὶ δὲν μπορεί νὰ ἐξηγήσῃ:

Καθόμουν ὥρες κοντὰ στὸ κρεβάτι τῆς γυναίκας μας κ' ἔδωγα μονάχα ἔξω γιὰ νὰ παίρνω ἀέρα ἢ νὰ ἡσυχάζω. Καθόμουν μὲ τὰ παιδιά κοντὰ στὴν ἀρρωστη καὶ ψιθυρίζαμε ἀναμεταξύ μας, μιλούσαμε λογισ, ποὺ δὲ θὰ ξαναέρθουνε ποτὲ καὶ ποὺ κανεὶς μας δὲν μπορεί νὰ τὰ θυμῇ πιά. Κοιμόμουν ντυμένοι στὸ κρεβάτι κοντὰ στὴν ἑλσα, ποὺ δὲ θὰ ξυπνοῦσε ποτὲ πιά, καὶ καθόμουν καὶ ἀγρυπνοῦσα μόνος γιὰ νὰ ἡσυχάζῃ ἡ νοσοκόμα καὶ γὰρ νὰ μπορῶ νὰ κρατήσω τὴν ἀνάμνηση ἀπὸ τίς λίγες ὥρες, ποὺ δὲν εἶτανε κανένας ἄλλος ἀπὸ τοὺς δυὸ μας μέσα στὴν κάμαρα τοῦ θανάτου.

Λένε πὼς οἱ ἐτοιμοθάνατοι, πρὶν ἀφήσουνε τὴν τελευταία πνοή, βλέπουνε νὰ περνᾷ μπροστά τους ἡ ζωὴ

τους δλάκερη και πώς όλα όσα ζήσανε τὰ ξαναδλέ-
πουνε με νέο φῶς. Ἀπομέρος μου γνωρίζω πῶς τὴν
τελευταία νύχτα, ὅταν ξημέρωσε τόσο ἀργὰ και τὰ
παιδιά κουρασμένα πιά πήγανε νὰ ἡσυχάσουν, εἶδα
ὅπως δὲν τὴν εἶδα ποτὲ προτῆτερα και τὴ δική μου
ζωὴ κι όλα ὅσα ζήσαμε μαζί ἐκείνη και γώ. Κ' εἶδα
πῶς ἀπὸ όλα ὅσα μοῦ εἶπε, εἶχα φυλάξει στὸ νοῦ μου
ἐκείνα ποῦ ἔπρεπε νὰ λησμονήσω κ' εἶχα λησμονήσει
ἴσια ἴσια ἐκείνη, πού ἔπρεπε νὰ μοῦ εἶχανε τυπωθεῖ
στὴ μνήμη περισσότερο ἀπ' όλα. Εἶχα φυλάξει ὅ,τι ταί-
ριαζε με τοὺς πόθους μου και λησμονήσα όλα ὅσα
εἶταν ἐνάντια σ' αὐτούς. Ἐνῶ φανταζόμουνα λοιπὸν
πῶς όλα τὰ ἔκανα χάρι της, δὲν ἔκανα παρὰ μόνον
ὅ,τι μοῦ φαινότανε καλὸ γιὰ τὴ δική μου εὐτυχία.
"Όλα ὅσα ἔζησα σμίγανε συγκεντρωμένα στὴ σκέψη
αὐτὴ σὰ σὲ μοναδικὸ σημείο.

Γιατί με εἶχε δολιγγήσει ἐκείνη μέσα στὴν κοιλάδα
τοῦ θανάτου. Αὐτὸ τὸ εἶδα τώρα, πού ὁ θαμπὸς ἀέρας
ἀρχισε νὰ φωτίζεται ὅσω κ' ἡ ρόδινη-γραμμὴ τῆς αὐ-
γῆς σημάδευότανε πέρα στὴν ἀκρὴ τοῦρανοῦ. Δὲν
εἶχα στῆριξε ποτὲ θεληματικὰ τὸ βλέμμα στὴν κοιλά-
δα αὐτὴ, ἀπεναντίας προσπάθησα πάντα νὰ μακρύνω
ἀπὸ κείνη και νὰ λησμονήσω πῶς ὑπάρχει κάτι τέ-
τοιο. Κι ὅπως καθόμουν ἐδῶ, μοῦ φαινότανε πῶς γνῶ-
ρίζα τόσα λίγα ἀπὸ τὸν κόσμo, ὅσα γνῶρίζα κι ὅταν
πρωτοξέπνησα στὴ ζωὴ τοῦ κόσμου αὐτοῦ τοῦ γεμάτου
ἀντίθετες κ' ἔκανα τὰ πρῶτα βήματα ξαφνισμένος γιὰ
ὅ,τι ἀπαντοῦσα ἐκεῖ. Πάντα ἐνοιῶσα μέσα μου κάτι
σαν ξάφνημα, πάντα εἶχα τὸ αἶσθημα πῶς όλα ὅσα
ζοῦσα εἶτανε μόνο κατὰ τὸ μισὸ πραγματικότητα,
πάντα ἡ τάση μου εἶταν ἀπὸ κείνο πού ὑπῆρχε πρὸς
ἐκείνο πού ἔμελλε νὰ ἔρθῃ, πρὸς τὸ ἄγνωστο. Πάντα
ὄνειρεύτηκα τὴν εὐτυχία μου κ' ἡ εὐτυχία δὲ μοῦ πα-
ρουσιάζτηκε ποτὲ μ' ἄλλῃ μορφή ἀπὸ τὴν οἰκογενει-
ακή. Τὴν εὐτυχία αὐτὴ τὴν ἀπόχτησα, τὴν ἀπόχτησα
ὅπως τὴν ἀποχτᾷ ἕνας μόνο μὲς τοὺς χίλιους, μὰ ὁ θά-
νατος, πού δὲν ἤθελα νὰ τονῶ στοχαστῶ ποτὲ, ἦρθε
και κρύφτηκε ἀόρατος πίσω μου. Μοῦ πήρε τὸ μικρὸ
μου ἄγορι με τᾶγγελικὰ μάτια και τὰ χρυσὰ μαλλιά.
Κι ὅταν πέθανε αὐτό, ἔσκυψε κείνος ἀποπάνω μου
περισσότερο ἀπὸ πρὶν, ἀπλώσε τὰ μελανὰ φτερά του
ἀπάνω ἀπὸ τὸ σπῆτι μου και δὲν ἔφυγε πρὶν ἀρπάξει
ἀπὸ με και τοὺς δικούς μου ἐκείνη πού μᾶς εἶταν πιὸ
ἀκριβὴ ἀπ' όλα στὴ ζωὴ, γιατί μᾶς εἶταν πιὸ ἀκριβὴ
ἀπὸ τὴ ζωὴ τὴν ἴδια.

Σηκώθηκα και κοίταξα ὅσω. Ἀκροάστηκα τὴν ἀνα-
πνοή της και δὲν μπορούσα νὰ πιστέψω πῶς εἶταν ξα-
πλωμένη ἐδῶ κ' ἔμελλε νὰ πεθάνῃ. Ἐσχυσα κ' ἔδρεξα
με νερό τὴ γλώττα και τὰ χεῖλιά της και κοίταξα τὸ
πρόσωπό της ὅσο πού θολώσανε τὰ μάτια μου και δὲν
ἔδλεπα τίποτε πιά! Ὡστόσο πίστευα πῶς εἶμαι κοντά
της κι ἂν τῆς ἔμενε μιὰ ἀνάμνηση, πού—ἄφταστη σὲ
μένα, χωρισμένη ἀπ' όλα ὅσα ὀνομάζουμε θνητὴ
υπαρξή—γυρνοῦσε γύρω στὴν ἴδια της ζωὴ, ἤξερα
πῶς εἶμουνα και γώ ἐκεῖ μέσα. Εἶμουνα μαζί ἐκεῖ μέσα,
ὅπως δὲ θὰ ἔδλεπα ποτὲ μόνος μου τὸν ἑαυτὸ μου κι

ὅπως δὲ θὰ μπορούσε νὰ με δῇ κανένας ἄλλος ἀπὸ
αὐτὴ.

Κ' ἐνῶ οἱ στοχασμοί μου γυρῶζαν σὲ όλα ὅσα ζή-
σαμε μαζί, λησμονήσα τὸν ἑαυτὸ μου κ' ἔδλεπα μόνο
αὐτὴ. Νέα κι ἀφοσιωμένη μοῦ εἶχε ρθεῖ, μὰ σὲ ὅλη
τὴν εὐτυχία, πού ἔλαμπε γύρω της κ' ἔκανε ἀλαφρὸ
τὸ πάτημά της, εἶτανε μιὰ μελαγχολία, πού εἶτανε
τόσο μεγαλῆτερη ὅσο σῶπαινε τόσον καιρό. Νόμιζα
πῶς θυμόμουναι τώρα πῶς ἀπὸ νωρὶς ἀκόμα ἡ ὑπαρξή
της ὅλη στεκότανε σ' ἕνα ἐπίπεδο διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ
ἐπίπεδο τῶν ἄλλων. Εἶχε πλαστεῖ νὰ γίνῃ εὐτυχι-
σμένη κ' ἔπειτα νὰ πεθάνῃ κ' ἦρθε ἡ μέρα, πού εἶτανε
σκληράδα νὰ ἤθελε κανεὶς νὰ τὴ βιάσῃ νὰ ζήσῃ. Δὲν
μποροῦσε νὰ λυπηθῇ λίγον καιρό κ' ἔπειτα νὰ λησμο-
νήσῃ. Μποροῦσε μόνο νὰ λυπᾶται και νὰ πεθάνῃ. Καί
γὼ ἔπρεπε νὰ γνωρίζω πῶς ἔλεγε πάντα τὴν ἀλήθειαν
και τὴν ἔλεγε περισσότερο τότε ὅταν τὰ λόγια της μοῦ
φαινότανε παράξενα κι ἀπίθανα. Ἀκόμα ἀληθινό-
τερη εἶταν ὅμως ὅταν ἐπνιγε τὰ λόγια στὰ χεῖλιά της
και με περπαλοῦσε νὰ τὴν ἀφήσω νὰ πεθάνῃ.

Γιατί δὲν τὴν ἀφήσα; Γιατί προσπάθησα νὰ τὴ βιάσω
νὰ κάμῃ κατιτὶ ἐνάντιο ἀπὸ τὴ θέλησή της και πέρα
ἀπὸ τὴ δύναμή της; Δὲν εἶχα νοιώσει πῶς δυὸ χρό-
νια ὀλάκερα τένωνε φιδερά τὴ δύναμή της γιὰ νὰ
πηγαίνῃ περαδῶθε μέσα στὸ σπῆτι μου, νὰ χαμογελᾷ
μαζί με μᾶς, πού θέλαμε νὰ χαμογελοῦμε, και νὰ παίζῃ
μαζί με μᾶς πού θέλαμε νὰ παίζουμε;

Πῶς μπορούσα νὰ εἶμαι τόσο σκληρὸς και πῶς μπο-
ρεῖ κανένας νὰ εἶναι τόσο σκληρὸς μόνο και μόνο γιατί
δὲν μπορεῖ νὰ δῇ καθαρά;

Και τὰ ρωτήματα αὐτὰ σμίγανε στὸ τέλος συγκε-
ντρωμένα σ' ἕνα νέο: Πῶς μπορούσε νὰ μ' ἀγαπᾷ αὐτὴ
ἀφοῦ τὴ βασάνισα τόσο δίχως νὰ τὸ θέλω;

Μποροῦσε νὰ μ' ἀγαπᾷ γιατί—σὰ νὰ μοῦ εἶτανε δυ-
νατὸ νὰ κολουθῶ τοὺς στοχασμούς της, πού εἶτανε
χωρισμένοι ἀπὸ τοὺς δικούς μου—μοῦ φαινότανε πῶς τὴ
βασάνισα χωρὶς τὴ θέλησή μου και μοῦ φαινότανε πῶς
τὸ αἰστανότανε κι αὐτὴ, ἂν και προτῆτερα δὲν ἤθελα
νὰ τὸ πιστέψω πῶς τὸ αἰστανέται. Μὰ στὸ ρῶτημα αὐτό
δὲν ἔμελλε νὰ μοῦ δοθῇ ἀπάντησι. Δὲ θὰ ξυπνοῦσε
κείνη πιά ἀπὸ τὴν ἀναισθησία και μ' ἀπελπισμένη καρ-
διὰ ἔπρεπε νὰ γυρίσω μιὰ μέρα στὴ νέα ζωὴ, πού με
πρόσμενε χωρὶς ἐκείνη.

Ἔτσι ζητοῦσα νὰ μαντέψω τὴ σειρά τῶν στοχα-
σμών της, ἐνῶ ἐκείνη βυθιζότανε ὀλοένα βαθύτερα
στὴν ἐξουσία τοῦ θανάτου. Εἶτανε σὰ νὰ εἶχα παραδῶσει
τὸν ἑαυτὸ μου και τὴ ζωὴ μου στὸ θάνατο και σὰ νὰ λο-
γαριαζόμαστε κ' οἱ δυὸ μαζί, αὐτὴ και γώ, με τὸν κόσμo.
"Όλα ἔξω μου και μέσα μου γίνανε τόσο θεόρατα
ψηλά και μεγάλα, ὥστε μοῦ φαινότανε πῶς δὲν μπο-
ροῦσα νὰ φτάσω τίποτε. Δὲν εἶτανε καμιά παρηγοριά
σ' αὐτὰ παρὰ μόνο ἕνας ἀπελπισμένος ἀποχαιρετισμός.
Μὰ προχωροῦσαν οἱ ὥρες κ' ἦρθε πιά ἡ στιγμὴ τῆς
ἀκατανίκητης κόπωσης, ὅταν κλείνουνε τὰ μάτια και
τὰ χέρια δένονται σὲ μιὰ μόνῃ προσευχῇ: Πῶς νὰ
τελειώσανε όλα. (Στὸ ἄλλο φύλλο τελιώνει).